

Leiden

Eindverslag

Burgerberaad Leiden

Inhoudsopgave

Voorwoord wethouder	3
1. Terugblik	4
2. Burgerberaad op hoofdlijnen	6
3. Adviezen.....	8
4. Advies met impact.....	38
5. Samenstelling, loting, profiel deelnemers	39
6. Ondersteuning deelnemers	42
7. Opbouw en inhoud bijeenkomsten.....	44
Colofon	60

Voorwoord wethouder

Het college gelooft in de innovatiekracht en creativiteit van de stad. We zien dat veel inwoners graag meedenken over hun woonomgeving, maar niet altijd de juiste weg vinden of zich niet gehoord voelen. Om de waardevolle inbreng van inwoners te benutten experimenteert het college met nieuwe vormen van participatie zoals het burgerberaad. Nooit eerder vroeg de gemeente inwoners op deze manier om een advies.

De ruim honderd deelnemers van het eerste Leidse burgerberaad is gevraagd mee te denken over de vraag *“Hoe kunnen we als gemeente en bewoners sneller stappen zetten richting minder en schonere energie?”* Op vijf zaterdagen werkten de deelnemers aan dit rapport met maar liefst vierentwintig aangenomen adviezen. Hoe gaat het nu verder? Het college adviseert nog over de haalbaarheid en uitvoerbaarheid van de afzonderlijke adviezen. Vervolgens besluit de gemeenteraad over de adviezen. Het laatste woord is dus aan de raad. Wat mij betreft is het eerste Leidse burgerberaad al geslaagd.

Deelnemers van het burgerberaad, hartelijk dank voor jullie inzet, energie en enthousiasme!

Yvonne van Delft
Wethouder Energie

1. Terugblik

Zaterdag 16 september 2023 was de start van het Leidse burgerberaad. Ook voor ons een spannende dag. Er is via loting een groep samengesteld die met elkaar een aantal maanden aan de slag gaat. We zijn nieuwsgierig naar de mensen die het burgerberaad van Leiden gaan vormen. De eerste dag is meteen duidelijk dat het een beraad is met ambitie. Deze eerste dag gaat het al over de wens om met elkaar een advies met impact op te stellen. En dat blijft een terugkerend thema. Bij de start van de derde dag heeft het beraad met elkaar zelfs criteria opgesteld voor een advies met impact. En na de vierde dag is er, zoals ook in het verslag staat beschreven, een extra bijeenkomst van een deel van het beraad om de concept-adviezen te clusteren. In die extra bijeenkomst laten de deelnemers zelf zien welk verhaal de adviezen samen vertellen. En welk toekomstbeeld het beraad voor ogen heeft. **Een visie waarin Leiden alle kennis en kunde inzet om een echte voorloper te zijn en te laten zien dat de energietransitie haalbaar en betaalbaar is.**

Om die toekomstvisie voor Leiden te realiseren zijn er praktische adviezen voor de korte termijn en ambitieuze adviezen voor de lange termijn. Sommige adviezen zijn wellicht mooi in lijn met wat je als gemeente al doet. En lijken dan met weinig moeite te realiseren. Maar als dat voor inwoners heel duidelijk was geweest, dan had het beraad er geen advies over gegeven. Er is bijvoorbeeld heel veel gesproken over communicatie en toegankelijkheid van informatie over de energietransitie. Daar ligt een grote behoefte. Mensen willen aan de slag, maar weten niet hoe. En mensen willen hun spaargeld in een keer goed uitgeven. Een verkeerde keuze, kost je als inwoner gewoon veel geld.

De kern van het advies werd na afloop door een van de deelnemers mooi verwoord: *“als de gemeente echt met ons advies aan de slag gaat, dan is dat een wezenlijke verandering ten opzichte van nu. Dan ga je als gemeente aan de ene kant echt het voortouw nemen en aan de slag met collectieve duurzame voorzieningen voor alle Leidenaren, zodat de energie-infrastructuur in de stad klaar is voor de toekomst. En aan de andere kant zorg je dat Leidenaren allemaal mee kunnen doen en ondersteun je initiatieven uit de samenleving maximaal.”*

Dan maak je als gemeente dus duidelijke keuzes voor het collectief en benut je de energie in de samenleving. Dan bouw je aan een innovatieve en toekomstbestendige stad.

Met deze kern heeft het burgerberaad de gemeente Leiden een hele mooie opdracht gegeven. En een groep van ruim twintig deelnemers heeft zich opgegeven om de opvolging hiervan te monitoren. De betrokkenheid van het beraad bij hun advies blijft.

De deelnemers aan het burgerberaad hebben laten zien wat je kan bereiken door oog en oor te hebben voor de ervaringen, kennis en wijsheid in de stad. Het was voor ons een eer en een genoegen om met het Leidse burgerberaad te werken aan dit advies.

Met vriendelijke groet,

Bart Krol & Jonneke Stans
Externe voorzitters burgerberaad bijeenkomsten

2. Burgerberaad op hoofdlijnen

Met het burgerberaad wil de gemeente bewoners invloed geven op hoe de energietransitie in Leiden wordt aangepakt. Burgerberaden in andere steden en landen laten zien dat inwoners goede oplossingen kunnen bedenken voor ingewikkelde uitdagingen, zoals bijvoorbeeld de energietransitie.

In Leiden wonen veel verschillende mensen met verschillende meningen. Door alle ideeën en ervaringen te combineren komen we tot beter beleid. In het burgerberaad zaten ruim honderd inwoners uit Leiden, die samen een zo goed mogelijke afspiegeling van de stad vormden. Leiden wil een duurzame en leefbare stad zijn, voor nu en voor de volgende generaties. Dat brengt met zich mee dat we overstappen van aardgas naar duurzame zonne- of windenergie. De verandering naar een duurzamere stad is ingrijpend en raakt iedereen. Daarom heeft de gemeente Leiden de hulp van haar inwoners gevraagd. Zodat we die overstap zo goed mogelijk kunnen maken.

Hoe werkt een burgerberaad precies?

De deelnemers aan een burgerberaad worden niet gekozen, maar geselecteerd via een loting, dus volstrekt willekeurig. Iedereen uit Leiden van zestien jaar of ouder kon worden ingeloot. Via een steekproef hebben inwoners een brief ontvangen met de vraag of ze willen deelnemen. Daarnaast mochten inwoners zich ook opgeven. Uit alle aanmeldingen zijn vervolgens weer 165 mensen geselecteerd via loting, die samen een afspiegeling vormen van de Leidse bevolking. Voor de deelname aan het burgerberaad ontvingen deelnemers een vergoeding van 250 euro in vorm van een voucher of geld. Het geldbedrag kon men overmaken naar een goed doel naar keuze.

Met elkaar in gesprek

Het maakt niet uit of iemand vooraf veel of weinig weet van het onderwerp. Het is juist belangrijk dat iedereen kan meepraten vanuit zijn dagelijkse kennis en ervaring. In vijf bijeenkomsten werkte het burgerberaad met elkaar voorstellen uit. Dit gebeurt onder deskundige en onafhankelijke begeleiding van Leidse Gesprekken, een democratisch burgerparticipatie initiatief.

De werkgroepen konden een beroep doen op experts, ervaringsdeskundigen, inspiratoren en ambtenaren en konden daarnaast zelf op pad gaan om materiaal te verzamelen.

Vraag en mandaat

De vraag van de gemeente Leiden aan het burgerberaad is:

Hoe kunnen we als gemeente en bewoners sneller stappen zetten richting minder en schonere energie?

Het mandaat van het beraad is als volgt omschreven door de gemeente Leiden:

De voorstellen van het burgerberaad worden aangeboden aan het college. Het college neemt geen besluit over deze voorstellen, maar adviseert de raad over realiteit, haalbaarheid en de aansluiting ervan op de gemeentelijke plannen. De raad besluit uiteindelijk over de voorstellen van het burgerberaad.

Het beraad is onafhankelijk en geeft zelf invulling aan de manier waarop ze antwoord wil geven op de vraag. Vanuit de moderatoren, gespreksbegeleiders en organisatie is dat proces ondersteund.

3. Adviezen

Op zaterdag 9 december heeft het burgerberaad in totaal gestemd over negenentwintig adviezen. Deze adviezen zijn het resultaat van vijf zaterdagen kennis vergaren, met elkaar delibereren en uiteindelijk adviezen formuleren om antwoord te geven op de vraag hoe in Leiden door gemeente en inwoners sneller stappen gezet kunnen worden naar minder en schonere energie. Bij de stemming zijn vierentwintig adviezen aangenomen en vijf adviezen niet-aangenomen. Een aangenomen advies kon rekenen op de steun van minimaal 66% van de deelnemers van het beraad. De adviezen zijn door het beraad geclusterd in zes hoofdonderwerpen. Onderstaand een overzicht van de adviezen. Een schuingedrukt advies is aangenomen een schuingedrukt rood advies is niet aangenomen. Na dit overzicht volgt het complete advies. Bij iedere categorie is door de deelnemers een introtekst gemaakt om het thema en de ambitie te introduceren.

1. Waarden van de Energietransitie - Gemeente loop voorop en straal uit dat je trots bent op de energietransitie

Advies 1.1 Waardenkader voor beleid en adviezen energietransitie

Advies 1.2 De gemeente als rolmodel

Advies 1.3 Leiden durf!

Advies 1.4 Niet-aangenomen advies: Leidse variant van Outlook2050 is gelijk aan expertiseteam energiesysteem

2. Laagdrempelig - Maak het elke burger en Mkb'er gemakkelijk om mee te doen

Advies 2.1 Energieloket: Informatie toegankelijk voor iedereen

Advies 2.2 Gedragsverandering door doelgerichte communicatie

Advies 2.3 Van ontgroening naar vergroening: ook studenten kunnen energie besparen

Advies 2.4 Het aanbieden van energiebesparende producten via de voedselbanken om energie armoede tegen te gaan

Advies 2.5 Het ontzorgen van Mkb'ers bij de energiebesparing

3. Regie op de energie - Gemeente Leiden draagt zorg voor duurzame collectieve voorzieningen

Advies 3.1 Gebruik aquathermie en geothermie bevorderen

Advies 3.2 Meer zonnepanelen op de grote daken

Advies 3.3 Niet-aangenomen advies: Biobased bouwen

Advies 3.4 Groene leefomgeving als DOEL!

Advies 3.5 CO₂-reductie moet het speerpunt zijn in het mobiliteitsbeleid

Advies 3.5.1 High five project rond basisscholen zorgt voor minder CO₂ uitstoot en hogere verkeersveiligheid

Advies 3.5.2 Gratis CO₂ neutrale shuttlebus

Advies 3.5.3 Niet-aangenomen advies: Gratis + frequent OV

Advies 3.5.4 Niet-aangenomen advies: Betere doorstroom van auto's in de gemeente voor minder CO₂ en fijnstof uitstoot

Advies 3.6 Niet-aangenomen advies: Meer Leidenaren met een 100% groen energiecontract

Advies 3.7 Privéverhuurders moeten meer bijdragen bij verduurzaming

Advies 3.8 Leiden als collectieve warmte regisseur

Advies 3.9 Energiecentrale van Leiden verduurzamen

4. Groen

Advies 4.1 Leiden leidend in vergroenen

5. Buurtinitiatieven centraal - Faciliteren en stimuleren van inwonerscollectieven gericht op het verduurzamen en besparen van energie

Advies 5.1 Elke wijk heeft een passende vorm van warmteopslag

Advies 5.2 Pilots voor delen van stroom

Advies 5.3 Burgerenergie benutten

Advies 5.4 Groot inzetten op kleinschalige warmtenetten

6. Duurzaam wonen: Stimuleer eigenaren door regie en handhaaf richting verhuurders

Advies 6.1 Verduurzaming door woningcorporaties

Advies 6.2 Gemeente helpt bij energietransitie bij VvE's

Advies 6.3 Huurprijs koppelen aan energielabel

1. Waarden van de Energietransitie - Gemeente loop voorop en straalt uit dat je trots bent op de energietransitie

Als inwoners van Leiden willen wij weten waar we aan toe zijn. Wij willen deel uitmaken van een groter geheel. Wij willen weten dat onze inspanningen nut hebben. Burgers, ondernemers en wetenschappers: gezamenlijk willen wij de schouders eronder zetten. Onze gemeente loopt voorop en maakt ons enthousiast om te investeren en duurzaam en circulair te leven.

Advies 1.1 Waardenkader voor beleid en adviezen energietransitie

We willen een toetsingskader bestaande uit waarden om de plannen over de energietransitie aan te kunnen toetsen. Door kernwaarden in een kader te formuleren, kan snel gekeken worden of plannen uitgevoerd kunnen worden. De kernwaarden zijn: maatschappelijk draagvlak, realistische haalbaarheid (financieel, juridisch & technisch), uitvoerbaarheid en toekomstbestendigheid.

Stap 1: Aanleiding/probleem

Bij de energietransitie spelen verschillende en soms strijdige belangen. Dat vraagt om een kader om plannen aan te toetsen.

Stap 2: Doelen/ambities

We willen een toetsingskader bestaande uit waarden om de plannen over de energietransitie aan te kunnen toetsen.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

Door kernwaarden in een kader te formuleren kan snel gekeken worden of plannen uitgevoerd kunnen worden. De kernwaarden zijn: maatschappelijk draagvlak, realistische haalbaarheid (financieel, juridisch & technisch), uitvoerbaarheid en toekomstbestendigheid.

Stap 4: Wanneer in de tijd

Het kader direct vaststellen en regelmatig herijken.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

Het kost aanvankelijk meer tijd, maar voorkomt schade en bespaart onnodige kosten op termijn.

Advies 1.2 De gemeente als rolmodel

Stap 1: Aanleiding/probleem

De gemeente onderneemt wel actie, maar dat wordt niet altijd uitgedragen / gezien. Niet iedereen voelt zich aangesproken of wordt bereikt met betrekking tot de energietransitie.

Stap 2: Doelen/ambities

We willen deel uitmaken van een bredere beweging, mijn gemeente loopt voorop en maakt mij enthousiast om te investeren en is duurzaam en circulair. Dan weet ik dat mijn inspanningen nut hebben en dat we dat doen op een solidaire manier voor alle inwoners van Leiden.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

- In gemeentelijke panden duurzaamheid stimuleren (minder energieverbruik/vegetarische lunches/materiaal gebruik digitaal/fysiek)
- Er mogen in de gemeente alleen reclames aangeboden worden die voldoen aan de kernwaarden van de energietransitie.
- Bij aanbesteding van (ver)bouwprojecten houdt de gemeente zich aan de doelen van de energietransitie en draagt dat uit.
- De gemeente bewijst dat ze de energietransitie belangrijk vindt door aanwezig te zijn bij burgerinitiatieven.
- De gemeente is transparant over de mogelijkheden en actuele ontwikkelingen met betrekking tot de energietransitie richting haar burgers.

Stap 4: Wanneer in de tijd

Na burgerberaad grotere zichtbaarheid van de gemeente als rolmodel.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

Je creëert draagvlak en draagkracht doordat ik als burger en/of ondernemer weet waar ik aan toe ben en deel uitmaak van het groter geheel.

Advies 1.3 Leiden durf!

Stap 1: Aanleiding/probleem

We zien dat er geen centrale coördinatie is van en voor burgers, gemeente en andere partijen (ondernemers en kennisinstellingen) die gezamenlijk de energietransitie uitvoeren/uitstralen.

Stap 2: Doelen/ambities

Leiden durft het aan: Leiden durft een leidende rol te nemen door innovatie en initiatieven de ruimte te geven.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

We willen dat bereiken door: ruimte te maken binnen de gemeente(ambtenaren) om innovaties te onderzoeken die toepasbaar zijn in de stad. Maak een denktank van kennisinstellingen, burgers en ondernemers.

Stap 4: Wanneer in de tijd

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

Advies 1.4 Niet-aangenomen advies: Leidse variant van Outlook2050 is gelijk aan expertiseteam energiesysteem

Stap 1: Aanleiding/probleem

In Leiden missen we een positief gezamenlijk beeld over/van de energietransitie.

Stap 2: Doelen/ambities

We willen graag een Leidse variant van het nationale rapport Outlook2050 (is een positieve visie van experts over hoe Leiden er in 2050 uit kan zien). Rapport is te zien op internet.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

We willen dat bereiken door de gemeente een denktank in te laten stellen.

Stap 4: Wanneer in de tijd

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

2. Laagdrempelig - Maak het elke burger en Mkb'er gemakkelijk om mee te doen

Als inwoners van Leiden willen wij weten wat er van ons verwacht wordt in het kader van de energietransitie. Waar kunnen wij op aansluiten? Welke hulp is beschikbaar? Hoe maken wij onze investeringen in tijd, geld en energie lonend? Iedereen moet mee kunnen doen!

Advies 2.1 Energieloket: Informatie toegankelijk voor iedereen

Stap 1: Aanleiding/probleem in kaart brengen

De huidige informatievoorziening is onvoldoende bereikbaar en te versnipperd, daardoor vinden inwoners het lastig om te weten waar ze terecht kunnen en om in actie te komen. De gemeente laat hierdoor kansen liggen om bewoners te betrekken bij de energietransitie.

Stap 2: Doelen/ambities

Wij willen dat de informatievoorziening in zake de energietransitie voor ALLE bewoners van Leiden laagdrempelig toegankelijk is, daarbij rekening houdend met de verschillende doelgroepen (bijvoorbeeld huurders of kopers, studenten, per wijk). Zie ook advies 2.3, 2.4 en 2.5.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

Er moet een centraal toegankelijk informatiepunt komen in het gemeentehuis of in Level, dat overzicht houdt over lopende initiatieven en mogelijkheden met betrekking tot verduurzaming. Dit centrale loket voorziet ook in een telefonisch spreekuur en/of fysieke afspraak mogelijkheden. Het is van belang dat er zowel offline als online informatie beschikbaar is. Wij bevelen aan om een website en een app te ontwikkelen. Ook moet er zorg gedragen worden voor voldoende aanspreekpunten op wijkniveau.

Stap 4: Wanneer in de tijd

- Per eind 2024: 50% van de Leidenaren heeft kennis van energiemaatregelen.
- Per eind 2025: 100% van de Leidenaren heeft kennis van energiemaatregelen.
- Per eind 2026: 50% van de Leidenaren heeft een x% minder energieverbruik per huishouden.
- Per eind 2027: 100% van de Leidenaren heeft een x% minder energieverbruik per huishouden.

Door onderzoeken en de uitkomsten uitvoeren.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

Kosten:

- Geld voor de ontwikkeling van communicatiemiddelen.
- Tijd/energie/geld vrijwilligers en personeel.
- Persoonlijke financiën

Opbrengsten:

- Klimaatimpact opbrengsten
- Mensen - bewustwording.

Advies 2.2 Gedragsverandering door doelgerichte communicatie

Stap 1: Aanleiding/probleem

- We zien Leidenaren die niet weten waarom verduurzaming nodig is.
- We zien Leidenaren die niet weten hoe verduurzaming mogelijk is.

Stap 2: Doelen/ambities opstellen

We willen dat zoveel mogelijk Leidenaren zich bewust zijn van de noodzaak van en mogelijkheden tot verduurzaming. We vinden dit belangrijk, want hoe meer Leidenaren meedoen hoe sneller de transitie zal verlopen.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

- Inventariseren doelgroepen
- Hoe bereiken we ze? Wat ervaren de verschillende doelgroepen als probleem?
- Informatievoorziening
- Al deze dingen moeten per doelgroep toegespitst en afgestemd zijn:
 - Informatiebijeenkomsten (moskee/buurthuis/kerk)
 - Langs de deur --> gratis spullen
 - Brochures verschillende talen
 - Filmpje/animatie, sociale media/rolmodellen
 - QR-code, posters
 - Aansluiten bij Leidse evenementen (3 oktober, kermis)

Stap 4: Wanneer in de tijd

- Per eind 2024: 50% van de Leidenaren heeft kennis van energiemaatregelen.
- Per eind 2025: 100% van de Leidenaren heeft kennis van energiemaatregelen.
- Per eind 2026: 50% van de Leidenaren heeft een x% minder energieverbruik per huishouden.
- Per eind 2027: 100% van de Leidenaren heeft een x% minder energieverbruik per huishouden.

Door onderzoeken en de uitkomsten uitvoeren.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

Kosten:

- Geld voor de ontwikkeling van communicatiemiddelen.
- Tijd/energie/geld vrijwilligers en personeel.
- Persoonlijke financiën

Opbrengsten:

- Klimaatimpact opbrengsten

Mensen - bewustwording.

Advies 2.3 Van ontgroening naar vergroening: ook studenten kunnen energie besparen

Stap 1: Aanleiding/probleem

Bij particuliere studentenhuizen hebben studenten vaak weinig inzicht in hun energieverbruik en de kosten daarvan. Zij voelen zich niet altijd individueel verantwoordelijk voor het energiegebruik. Besparen levert ze niet altijd direct een financieel voordeel op, omdat besparen geld (materialen) kost en ze betalen soms al een inclusieve prijs voor huur en energie. Bovendien zitten studenten vaak tijdelijk in hun kamer en zijn ze erg afhankelijk van de huisbaas.

Stap 2: Doelen/ambities

Dat ook studenten bewuste keuzes gaan maken om energiebesparing te realiseren.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

- Het aanbieden van simpele oplossingen en adviezen, die gratis zijn.
- Het verstrekken van eerste hulp bij tocht en kou in de vorm van materialen zoals tochtstrips, radiatorfolie, Ledlampen, kozijnfolie en de handleidingen.

Bij het bereiken van de studenten kan gedacht worden aan:

- De onderwijsinstellingen
- Sociale media
- De Abri's
- Het OV
- De EL CID-week
- Studentenverenigingen
- Voorfilmpjes in de Leidse bioscopen.

Stap 4: Wanneer in de tijd

As soon as possible (ASAP!). De gemeente kan en moet direct aan de slag.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

- Kosten: materialen en informatievoorziening
- Baten: energiebesparingen, comfort verhogen en jonge mensen bewust maken van het belang van een duurzame, groene leefwereld

Advies 2.4 Het aanbieden van energiebesparende producten via de voedselbanken om energie armoede tegen te gaan

Stap 1: Aanleiding/probleem

Energiearmoede, onvermogen tot verduurzamen.

Stap 2: Doelen/ambities

Aanbieden gratis (gesubsidieerd door de overheid) pakket voor alle groepen waar energiearmoede op van toepassing is.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

- Laagdrempelig aanbieden van een pakket met energiebesparende hulpmiddelen.
- Energie-fixers inzetten bij diegene die niet zelf energiebesparende hulpmiddelen kunnen aanbrengen/installeren.

Stap 4: Wanneer in de tijd

Deze maatregelen kunnen met onmiddellijke ingang worden ingezet.

- Effect op korte termijn: Mensen uit de kou houden.
- Effect op lange termijn: Energiearmoede zoveel mogelijk tegengaan en bestrijden van CO₂.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

- Kosten: De materialen en de info-voorzieningen.
- Baten: Energiebesparingen, comfort verhogen, een mogelijk neveneffect bij minder draagkrachtigen is het bewust worden van hun mogelijkheden tot verduurzaming en bijdrage CO₂ uitstoot.

Advies 2.5 Het ontzorgen van Mkb'ers bij de energiebesparing

Stap 1: Aanleiding/probleem

Niet alle ondernemers hebben tijd en ruimte zich te verdiepen in hoe ze energie kunnen besparen binnen hun onderneming.

Stap 2: Doelen/ambities

Het doel is dat het MKB, meer dan op dit moment het geval is, gaat bijdragen aan energiebesparing en CO₂-reductie. Zowel de bedrijven in de stad als op bedrijfsterreinen.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

De gemeente moet de ondernemers bijstaan bij het realiseren van bovenstaande doelen door:

- Gratis advies op maat
- Delen van energie door middel van energieplatformen, bevorder dit op bedrijfsterreinen en waar mogelijk voor clusters in de binnenstad
- Helpen met aanvragen van subsidies en leningen
- Communicatie zou moeten verlopen via platformen voor ondernemers zoals; Economie071, ondernemers van Leiden, Biz
- Ondernemers stimuleren zoveel mogelijk te besparen met als incentive "de wisselbokaal" voor de meest duurzame onderneming.

Stap 4: Wanneer in de tijd

- Op korte termijn: de gemeente stelt een ambtenaar aan die kan fungeren als direct aanspreekpunt voor Mkb'ers op het gebied van energietransitie.
- Op lange termijn: dat zoveel mogelijk ondernemers meedoen en hun ondernemingen zoveel mogelijk verduurzamen met energiebesparende maatregelen.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

De kosten: de personeelskosten voor de ambtenaar die als contactpersoon fungeert.

Opbrengst: dat de ondernemers in de toekomst energiezuinig kunnen opereren en dat binnen Leiden als geheel de CO₂ drastisch omlaag wordt gebracht.

3. Regie op de energie - Gemeente Leiden draagt zorg voor duurzame collectieve voorzieningen

Als burgers willen wij erop vertrouwen dat de gemeente investeringen doet die het collectieve belang duurzaam dienen. Dit vraagt om een brede aanpak: warmte, elektriciteit en circulariteit kunnen niet los van elkaar gezien worden. De investeringen, die de stad op lange termijn leefbaar houden, moeten betaalbaar zijn voor iedereen.

Advies 3.1 Gebruik aquathermie en geothermie bevorderen

Stap 1: Aanleiding/probleem

- We moeten van het gas af
- We willen niet afhankelijk zijn van externe commerciële partijen
- Er is nu te weinig keuzevrijheid aan warmtebronnen

Stap 2: Doelen/ambities

- We willen meer diverse warmtebronnen
- We willen beter gebruik maken van wat er op lokaal niveau beschikbaar is
- Zodat we minder afhankelijk zijn van commerciële partijen
- Minder gevoelig zijn voor prijsschommelingen

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

- We willen gemeentelijk onderzoek naar de verschillende warmtebronnen in de stad.

Stap 4: Wanneer in de tijd

- Op korte termijn willen we gemeentelijk onderzoek naar de beschikbare warmtebronnen in de stad.
- Lokale oplossingen, specifiek per wijk realiseren op de middellange en lange termijn om aan de vraag te voldoen.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

- De kosten voor het onderzoek zijn overzichtelijk
- Het levert een grote diversiteit aan warmtebronnen op
- Het levert meer betrokkenheid van de burgers op

Advies 3.2 Meer zonnepanelen op de grote daken

Stap 1: Aanleiding/probleem

Nog niet alle grote daken in Leiden worden gebruikt voor zonnepanelen. Vanwege monumentale panden zijn zonnepanelen niet overal mogelijk en dus bieden grote daken uitkomst. Op het moment dat de daken in kaart gebracht zijn, moeten deze worden voorzien van zonnepanelen.

Stap 2: Doelen/ambities

Er moeten meer zonnepanelen op Leidse daken komen. Afhankelijk van de ligging van het dak kan het overschot van de opgewekte energie gebruikt worden voor de omliggende (woon)wijk. Zo wordt zonne-energie toegankelijker, ook voor mensen zonder eigen dak.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

De gemeente moet **voor** 2025 in kaart hebben gebracht welke grote daken geschikt zijn voor zonnepanelen en de eigenaren hiervan benaderd hebben. De gemeente werkt vervolgens samen met de eigenaren van het dak om de in kaart gebrachte daken te voorzien van zonnepanelen. De gemeente neemt de regie in het onderzoek naar de drempels die de eigenaren van het dak ervaren bij het plaatsen van panelen. De gemeente zoekt passende oplossingen, bijvoorbeeld subsidies, aanpassing van wettelijke kaders of afspraken met de eigenaren van de daken.

Stap 4: Wanneer in de tijd

Inventarisatie van de daken moet **voor** 2025. Plaatsen van zonnepanelen moet zo snel mogelijk, maar voor ieder dak moet individueel beoordeeld worden hoe snel de zonnepanelen geplaatst kunnen worden.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

De kosten hiervan zijn tijd (overleg en onderzoek), plaatsingskosten en eventuele subsidie kosten en investering vanuit de eigenaar. Wie deze kosten gaat dragen is afhankelijk per dak. Dit kan bijvoorbeeld de eigenaar van het dak zijn, omwonenden of de gemeente. Zo zorgen we uiteindelijk voor meer groene stroom in Leiden. Ook levert het een *imago-boost* op voor de deelnemende bedrijven (dakeigenaren).

Advies 3.3 Niet-aangenomen advies: Biobased bouwen

Stap 1: Aanleiding/probleem

Biobased bouwen is bouwen met natuurlijke grondstoffen en wordt nog te weinig ingezet bij nieuwbouw.

Stap 2: Doelen/ambities

Sterke reductie van CO₂. Biobased bouwen geeft het voordeel dat in hout opslag mogelijk is van 60%.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

De gemeente stimuleren om grondstoffen te gebruiken bij nieuwbouw en renovatie die teruggaan naar de natuur (recyclen).

Stap 4: Wanneer in de tijd

Vanaf heden.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

Eventueel subsidie voor biobased bouwen/overheid?

Advies 3.4 Groene leefomgeving als DOEL!

Stap 1: Aanleiding/probleem

Het bevorderen van groen/biodiversiteit is nu geen beleidsDOEL:

- Leiden is een versteende stad
- Grote projecten verdringen groen/ biodiversiteit
- Bewoners moeten strijden voor (behoud) van groen

Stap 2: Doelen/ambities

- De gemeente voert regie op gezonde balans tussen versterking en groen, bijvoorbeeld bij nieuwbouw en herinrichting
- Minimaal 30% meer groen dan nu, binnen tien jaar

Belangrijk voor CO₂-reductie en kwaliteit van leven voor mens en dier

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

- Ontwikkelen “groennorm” voor de gemeente, als richtlijn in percentage groen ten opzichte van steen/bebouwing.
- Bevorderen van biodiversiteit moet daarbij een belangrijk criterium zijn
- Breng in kaart hoeveel groen er nu is als vertrekpunt

Stap 4: Wanneer in de tijd

Korte termijn: meer groen op plekken waar meer CO₂ wordt uitgestoten (differentiatie per woonwijk).

- Bijvoorbeeld: groene afbakening van Willem de Zwijgerlaan/ Groenwallen bij de Rijnlandroute.

Lange termijn: “groennorm” actief uitvoeren en realiseren.

- Opnemen in Leiden in cijfers
- Monitoren van ontwikkeling

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

- Woongenot neemt toe
- Betere luchtkwaliteit en minder CO₂ in de lucht
- Minder hittestress

NB dit advies sluit aan op advies 4.1

Advies 3.5 CO₂-reductie moet het speerpunt zijn in het mobiliteitsbeleid

In de mobiliteitsvisie is CO₂-reductie momenteel geen thema. Doel moet zijn dat er CO₂ gereduceerd wordt in toekomstige mobiliteitsadviezen. Zie suboplossingen 3.5.1 t/m 3.5.5.

Advies 3.5.1 High five project rond basisscholen zorgt voor minder CO₂ uitstoot en hogere verkeersveiligheid

Stap 1: Aanleiding/probleem

Veel autoverkeer in de omgeving van basisscholen, dit in de ochtend en middag in beeld brengen.

Dit autoverkeer gaat ten koste van verkeersveiligheid in dat gebied, zorgt voor CO₂ uitstoot en vermindert doorstroming overig verkeer wat leidt tot meer CO₂ uitstoot.

Stap 2: Doelen/ambities

- Ouders en kinderen stimuleren om auto te laten staan en lopend met de fiets naar school te gaan. Dit zorgt voor minder CO₂ uitstoot door deze ouders en kids.
- Meer doorstroming voor overig verkeer.
- En meer verkeersveiligheid.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

- Met het high five project.
- Dit succesvolle project is al op meerdere plekken in het land uitgerold.
- Wat houdt dat in? Gamificatie-> met slimme polsbandjes kunnen kinderen punten verdienen die ze kunnen ruilen voor prijzen.
- Op enkele plekken staan palen waar kinderen hun bandje kunnen scannen.
- Die palen zijn niet (goed) bereikbaar per auto.

Stap 4: Wanneer in de tijd

- Korte termijn: opzet van een pilot project in samenwerking met 1^e basisscholen.
- Langere termijn: uitrol op alle basisscholen.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

- Opbrengsten: bewezen oplossing.
- Resultaten elders: 25% minder auto's rondom de scholen.
- In Vlaanderen wordt met deze aanpak zelfs 30 tot 60% meer gefietst.
- Kosten: de prijzen worden in bestaande projecten betaald door de gemeente en provincie.

Advies 3.5.2 Gratis CO₂ neutrale shuttlebus

Stap 1: Aanleiding/ probleem

- Te veel verkeersstromen, ongescheiden verkeersstromen, ongereguleerde verkeersstromen.
- Aantal bewoners groeit, infrastructuur groeit niet mee.
- Minder doorstroom is meer uitstoot.

Stap 2: Doelen/ ambities

Verminderen CO₂ uitstoot.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

- Gratis shuttlebus zonder CO₂ uitstoot in combinatie met parkeerverzamelplekken aan de rand van de stad voor bereikbaarheid van de binnenstad.
- Gebruik shuttlebus is ook voor inwoners die van ene plek naar andere plek in de stad willen.

Stap 4: Wanneer in de tijd

Middellange termijn:

- Shuttlebus in combinatie met parkeerfaciliteit buiten de binnenstad.
- Bussen park omzetten naar CO₂ neutraal.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

- Kosten -> persoonlijk gemak/ vrijheid.
- Opbrengsten: betere luchtkwaliteit, verlaging CO₂ uitstoot, hogere fietsveiligheid, wandelveiligheid en leefbaarheid.

*Advies 3.5.3 Niet-aangenomen advies: Gratis + frequent OV***Stap 1: Aanleiding/ probleem**

- Te veel verkeersstromen, ongescheiden verkeersstromen, ongereguleerde verkeersstromen.
- Aantal bewoners groeit, infrastructuur groeit niet mee.
- Minder doorstroom is meer uitstoot.

Stap 2: Doelen/ ambities

Verminderen CO₂ uitstoot.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

Hogere frequentie CO₂ neutraal en gratis OV, inclusief watertaxi.

Stap 4: Wanneer in de tijd

Lange termijn: watertaxi/ tram mogelijkheden.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

Opbrengsten:

- Betere luchtkwaliteit
- Verlaging CO₂ uitstoot
- Hogere fietsveiligheid, wandelveiligheid en leefbaarheid.

Advies 3.5.4 Niet-aangenomen advies: Betere doorstroom van auto's in de gemeente voor minder CO₂ en fijnstof uitstoot

Stap 1: Aanleiding/ probleem

Te veel CO₂/ fijnstofuitstoot door gebrek aan doorstroom.

Stap 2: Doelen/ ambities

Verminderen CO₂ uitstoot/ fijnstofuitstoot door betere doorstroom (meer veiligheid voor de fietser en voetganger).

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

- Beter gebruik maken van bestaande infrastructuren: bijvoorbeeld busbruggen openstellen in de spits.
- Minder vaak bruggen openen voor pleziervaart.
- Wegen onder spoorwegen om files te voorkomen en busviaducten toevoegen aan de stad.

Stap 4: Wanneer in de tijd

Zo snel mogelijk gebruik maken van bestaande infrastructuur/ tijdssloten voor bestaande straten.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

- Minder CO₂ door minder auto's en meer fietsers/ wandelaars.
- Gezondheidswinst door minder fijnstof.
- Leefbaarheid neemt toe: meer ruimte om gebruik te maken van groene alternatieven.

Advies 3.6 Niet-aangenomen advies: Meer Leidenaren met een 100% groen energiecontract

Stap 1: Aanleiding/ probleem

Nog niet alle bewoners in Leiden hebben een 100% groen energiecontract. De gemeente Leiden moet regie nemen om mensen te helpen overstappen.

Stap 2: Doelen/ ambities

Uiteindelijk willen we ernaartoe dat zoveel mogelijk inwoners een 100% groen energiecontract hebben, zodat de algehele CO₂-uitstoot kleiner is.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

De gemeente kiest een pilotwijk waar naar verwachting veel winst te behalen is. Daar worden verschillende manieren getest om bewoners aan te moedigen om over te stappen. De effectiviteit van deze manieren wordt gemeten.

Stap 4: Wanneer in de tijd

Op lange termijn worden de beste manieren ook in andere wijken van Leiden toegepast.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

Indien nodig subsidieert de gemeente overstapkosten. De overige kosten zijn afhankelijk van de intensiteit van de pilot.

Advies 3.7 Privéverhuurders moeten meer bijdragen bij verduurzaming

Stap 1: Aanleiding/ probleem

Verduurzamingskosten komen te vaak ten koste van de huurders.

Stap 2: Doelen/ ambities

De gemeenteraad stimuleert privéverhuurders aan de hand van regels om zelf de verduurzaming van hun huurwoningen te bekostigen. In de huidige woningmarkt zijn de kosten al hoog voor huurders. Verduurzaming moet geen extra kosten brengen voor de huurders.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

De gemeenteraad stelt regels op om dit te realiseren. Kosten van verduurzaming moeten liggen bij de privéverhuurder.

Stap 4: Wanneer in de tijd

- Op de korte termijn worden deze regels opgesteld. Deze moeten voor 2026 in werking worden gesteld.
- Op de lange termijn worden hierdoor zoveel mogelijk huurhuizen verduurzaamd.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

De kosten liggen bij de privéverhuurders. Dit levert minder energieverbruik en CO₂-uitstoot in deze sector op.

Advies 3.8 Leiden als collectieve warmte regisseur

Stap 1: Aanleiding/ probleem

Te weinig keuze in aanbieders van collectieve warmtenet-aanbieders, waardoor risico op te hoge kosten voor de inwoners (vastrecht, aansluitkosten). Dit geldt met name voor de zwakste schouders.

Stap 2: Doelen/ ambities

Wij willen dat de gemeente controle heeft over de betaalbaarheid en leveringszekerheid. En dat zij niet afhankelijk is van monopolisten zoals bijvoorbeeld Vattenfall in de Steenhof.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

Om regie te houden op de kosten en levering zorgt de gemeente dat minimaal 51% van de aandelen van collectieve warmtenetten in publieke handen komt. Dit doet zij in de geest van de landelijke wet "collectieve warmtevoorziening".

Stap 4: Wanneer in de tijd

- Korte termijn: de gemeente neemt voortrekkersrol in het publiek aanbieden van warmte, ambitie tonen in de regio.
- Lange termijn: vasthouden aan landelijk beleid "collectieve warmtevoorziening".

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

- Kosten: zijn nog niet te overzien, dit volgt uit de wet Collectieve Warmte.
- Opbrengsten: grip op betaalbaarheid, geen langdurig monopolie op warmtenet aanbieders.

Advies 3.9 Energiecentrale van Leiden verduurzamen

Stap 1: Aanleiding/ probleem

Gas gestookt leidt tot CO₂ uitstoot.

Stap 2: Doelen/ ambities

We willen een schonere energiebron waardoor centrale op termijn CO₂ vrij wordt.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

Grondige renovatie van de energiecentrale waardoor in combinatie met WarmtelinQ een warmte aanbod voor ieder huishouden beschikbaar is.

Stap 4: Wanneer in de tijd

Korte termijn (voorjaar 2025) plan van aanpak met realistisch tijdsplan.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

- Opbrengst: schone warmte voor de hele stad.
- CO₂-reductie: 5-25% afhankelijk van omvang warmtenet.

4. Groen – Vergroen de stad

Wij willen in Leiden een groenere leefomgeving. Met behulp van en respect voor de natuur willen wij de energietransitie vormgeven. De gemeente stimuleert kleine groeninitiatieven en neemt hierin zelf het voortouw.

Advies 4.1 Leiden leidend in vergroenen

Stap 1: Aanleiding/ probleem

Leiden is niet alleen in cijfers maar ook voor het gevoel een versteende stad. In de zomer kan dit zorgen voor hittestress. Groen is geen sterk beleidsdoel. Bij grote projecten wordt groen snel verdrongen. Bewoners moeten strijden voor meer groen in de leefomgeving bij projecten. De gemeentelijke visie over groen moet ambitieuzer geworden.

Stap 2: Doelen/ ambities

1. De gemeente ontwikkeld een groennorm
2. De gemeente voert sterke regie over groen in projecten van bijvoorbeeld nieuwbouw en herinrichting. Een sterke regie van de gemeente over groen
3. De impact van vergroenen in de stad groter maken
4. Groen aanplanten dat CO₂ het beste opneemt
5. Stimuleer biodiversiteit

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

1. De gemeente ontwikkelt een groennorm; maak daarbij onderscheid tussen recreatie- en biodiversiteitsgroen op werkniveau.
2. De stad vergroenen door middel van:
 - Verticaal groen aanbrengen (bijvoorbeeld aan de zijkanten van parkeergarages en flatgebouwen)
 - Tegels wippen in de straten
 - Particulieren stimuleren hun tuinen te vergroenen (d.m.v. verwijderen tegels)
 - Grotere boomspiegels en hogere bomen aanplanten

Stap 4: Wanneer in de tijd

Korte termijn

- Opletten met hoge CO₂-uitstoot, meer groen creëren. Bijvoorbeeld groene afwerking Willem de Zwijgerlaan of een groene wal bij de Rijnlandroute.

Lange termijn

- Er komt meer groen in Leiden op basis van de opgestelde groennorm
- De groennorm opnemen in [leidenincijfers.nl](https://leidenin cijfers.nl); de groennorm is een groeinnorm

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

- Kosten: Meer groen
- Baten: Meer woongenot en een gezondere stad

NB dit advies sluit aan op advies 3.4

5. Buurtinitiatieven centraal - Faciliteer en stimuleer inwonerscollectieven gericht op het verduurzamen en besparen van energie

Als bewoners van een straat, buurt en wijk willen wij samenwerken met onze burens om lokaal onze warmte en elektriciteit op te wekken, te delen en op te slaan. Wij willen dat de gemeente ons hierin ondersteunt, stimuleert en heldere kaders aangeeft.

Advies 5.1 Elke wijk heeft een passende vorm van warmteopslag

Stap 1: Aanleiding/ probleem

In de zomer gaat veel warmte verloren en in de winter is er een warmtetekort. Met een passende vorm van warmteopslag kan het warmte overschot uit de zomer in de winter gebruikt worden. Hierdoor hoeft minder warmte actief opgewekt te worden.

Stap 2: Doelen/ ambities

Het doel is dat elke wijk een passende vorm van warmteopslag heeft.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

De gemeente Leiden gaat experimenteren met verschillende vormen van warmteopslag in de zomer en terug levering in de winter, bijvoorbeeld in de vorm van zand, zout, water of bodem. De warmteopslag moet gekoppeld worden aan een warmtenet. De gemeente zorgt voor voldoende draagvlak in de wijk en kijkt waar burgerparticipatie mogelijk is.

Stap 4: Wanneer in de tijd

- Op korte termijn start de gemeente met diverse proefprojecten.
- Op lange termijn wordt de opgedane expertise gebruikt voor het realiseren van warmteopslag passend bij elke wijk.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

De gemeente Leiden investeert en faciliteert bij het aanleggen van de nodige infrastructuur. Met de realisatie voorkomen we warmteverlies en verbruiken we minder andere vormen van energie.

Advies 5.2 Pilots voor delen van stroom

Stap 1: Aanleiding/ probleem

Steeds meer mensen verduurzamen met zonnepanelen. Bij het opwekken van stroom wordt op piekmomenten te veel opgewekt om zelf te kunnen gebruiken, waardoor er netcongestie optreedt. Het overschot kan alleen terug geleverd worden aan de energieleverancier.

Stap 2: Doelen/ ambities

Het opwekken en delen van stroom wordt financieel mogelijk en aantrekkelijk gemaakt voor alle deelnemende partijen, waardoor netcongestie wordt voorkomen. Het gebruik van lokaal opgewekte stroom is direct beschikbaar voor iedereen. Formele barrières worden weggenomen.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

De gemeente investeert in het aanpassen van de infrastructuur en ondersteunt lokale initiatieven voor pilots om de stroom te delen. Pilots als proefballon voor versoepeling van de huidige wet- en regelgeving. Zo wordt het gebruik van zonne-energie voor iedereen beschikbaar en wordt netcongestie voorkomen.

Stap 4: Wanneer in de tijd

- Op de korte termijn wordt gestart met de pilot.
- Op de lange termijn: het delen van stroom mogelijk maken in heel Leiden.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

Het vereist een investering van tijd en expertise van gemeente en wijkbewoners. Het vermindert netcongestie, vermindert afval van zonnepanelen en het vermindert verlies van stroom. Het levert meer sociale cohesie op en geen kostenverhoging voor individuele huishoudens.

Advies 5.3 Burgerenergie benutten

Stap 1: Aanleiding/ probleem

Er zijn in de gemeente Leiden prachtige (ideeën voor) burgerinitiatieven duurzaamheid. Burgers ervaren te weinig ondersteuning van de gemeente bij het initiëren van burgerinitiatieven duurzaamheid. Bovendien is er te weinig inzicht bij zowel burgers als gemeente hoe positief de impact kan zijn als burgerinitiatieven duurzaamheid uitgevoerd worden.

Stap 2: Doelen/ ambities

We willen burgerinitiatieven rondom duurzaamheid inzichtelijk maken en de resultaten borgen bij zowel gemeente als burgers.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

Wij vinden dat er een portefeuillehouder burgerinitiatief duurzaamheid moet komen. Jaarlijks wordt bij de begrotingsbehandeling een rapportage opgeleverd waarin verslag wordt gedaan over de gemelde burgerinitiatieven, welke gehonoreerd zijn en welke negatief geadviseerd zijn met reden. Wij willen dat de gemeente jaarlijks een bijeenkomst faciliteert waarbij door en voor burgerinitiatieven duurzaamheid kennis uitgewisseld wordt tussen de wijken. Om inspiratie, kennisdeling en samenwerking te bevorderen. Wij willen dat er jaarlijks tien succesvolle burgerinitiatieven duurzaamheid uitgedragen worden door de gemeente Leiden in dag- en weekbladen en op de website.

Stap 4: Wanneer in de tijd

- Op korte termijn: Benoem een portefeuillehouder in het college tijdens de eerstvolgende raadsvergadering in 2024. Benoem een coördinator per wijk die aanspreekpunt wordt voor burgerinitiatieven duurzaamheid. Zorg ervoor dat in de begrotingsronde van 2024 een verantwoording afgelegd wordt over burgerinitiatieven. Zorg ervoor dat in 2024 en verder, de tien succesvolste burgerinitiatieven duurzaamheid uitgedragen worden door de gemeente Leiden.
- Op lange termijn: Evalueer jaarlijks de burgerinitiatieven waarbij de portefeuillehouder uit het college, voorzitter is. Burgerinitiatieven duurzaamheid zorgen voor een actieve en positieve houding van gemeentebestuurders en ambtenaren en burgers.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

Maak jaarlijks een bedrag van minimaal honderdduizend euro beschikbaar voor burgerinitiatieven duurzaamheid. Op de lange termijn creëert dit draagvlak, op maat gesneden oplossingen en kennisuitwisseling tussen de verschillende wijken. Deze betrokkenheid bevordert de democratie. Dit zorgt voor een versnelling van de energietransitie.

*Advies 5.4 Groot inzetten op kleinschalige warmtenetten***Stap 1: Aanleiding/ probleem**

We moeten van het gas af. Het huidige Leidse warmtenet biedt geen keuzevrijheid. Ook wordt er restwarmte op lokaal niveau verspilt. Deze restwarmte zou gebruikt kunnen worden, maar hier zijn nu geen netwerken voor.

Stap 2: Doelen/ ambities

Wij willen minder verspilling van warmte en restwarmte door gebruik te maken van lokale warmtebronnen (zoals restwarmte van ziekenhuizen en zwembaden, maar ook aquathermie en lokale warmteopslag). Met lokale kleinschalige warmtenetten houd je de kosten van de aanleg van netwerken lager (zie rapport TNO). Ook de kosten voor de eindgebruikers zijn hierdoor lager. Bovendien wordt de betrokkenheid van de burger vergroot.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

We willen dat de gemeente op wijkniveau het initiatief neemt voor het opzetten van kleinschalige warmtenetten. De gemeente kan hierbij gebruik maken van de adviezen uit het rapport "Energie door perspectief" (van o.a. TNO).

Stap 4: Wanneer in de tijd

De gemeente moet zo snel mogelijk starten met het stimuleren van coöperaties ten behoeve van kleinschalige warmtenetten. Op de lange termijn kan iedereen die dat wil, meedoen aan een kleinschalig warmtenet.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

Kleinschalige warmtenetten geven wijkbewoners meer invloed op de warmteinfrastructuur en leiden tot meer bewustwording. Kleinschalige warmtenetten leiden tot lagere kosten voor de afnemers.

6. Duurzaam wonen: Stimuleer eigenaren én voer regie en handhaaf richting verhuurders

Wij, als deelnemers van het burgerberaad, willen dat

- Huurders van een woning of bedrijfspand in Leiden erop kunnen rekenen dat de verhuurder het pand verduurzaamt en dat de gemeente hierop handhaaft.
- Eigenaren van een woning of bedrijfspand weten wat ze zelf kunnen en moeten doen.

Advies 6.1 Verduurzaming door woningcorporaties

Stap 1: Aanleiding/ probleem

Het probleem is dat huurders zelf niet veel kunnen doen. Woningcorporaties moeten meer doen om de woningen te verduurzamen.

Stap 2: Doelen/ ambities

Het doel is om sociale huurders mee te nemen in de energietransitie.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

Bij de eerstvolgende prestatieafspraken tussen woningcorporatie en gemeente moet afgesproken worden om de energielabels omhoog te krijgen.

Stap 4: Wanneer in de tijd

- Korte termijn: energielabels en verduurzaming moeten opgenomen worden in de prestatieafspraken.
- Lange termijn: de uitvoering en realisatie van deze afspraken voor 2030

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

- De kosten: De investering in verduurzaming door woningcorporaties (isolatie en zonnepanelen)
- Opbrengsten: Groenere energie, minder CO₂ en inclusievere energietransitie

Advies 6.2 Gemeente helpt bij energietransitie bij VvE's

Stap 1: Aanleiding/ probleem

Het proces van verduurzaming is moeizaam bij VvE's.

Stap 2: Doelen/ ambities

VvE's moeten in actie komen, omdat veel woningen onderdeel zijn van een VVE.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

- De gemeente faciliteert en stimuleert VvE's actief. Door middel van het aanbieden van een stappenplan voor verduurzaming en sturen van een coach naar VVE-vergaderingen.
- Binnen de VvE's waar woningcorporaties deel van uit maken, dwingt de gemeente de woningcorporatie een actieve rol aan te nemen.
- Daarnaast zorgdragen voor 0-procent leningen voor eigenaren met een kleine beurs.

Stap 4: Wanneer in de tijd

Per direct.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

- Kosten: De gemeente neemt de organisatiekosten op zich om een coach en stappenplan te realiseren.
- Opbrengsten: 100% van de VVE woningen zijn verduurzaamd.

Advies 6.3 Huurprijs koppelen aan energielabel

Stap 1: Aanleiding/ probleem

Veel huurwoningen zijn niet duurzaam.

Stap 2: Doelen/ ambities

Eerlijk, betaalbaar en duurzaam huren. We willen een positieve en realistische prikkel voor verhuurder om te verduurzamen, zonder onhaalbare verplichtingen.

Stap 3: Oplossingen voor het probleem

Het implementeren van het principe (dat de gemeente zelf moet invullen en de landelijke wetgeving inachtnemend). Het principe is dat de totale huur en het wooncomfort gelijk blijven voor de huurder, terwijl gelijktijdig de kale huur voor goed geïsoleerde huizen omhoog kan, waardoor de verhuurder de kans krijgt gedane investeringen terug te krijgen.

Dus:

- Lage kale huur, hoge vaste lasten in slecht geïsoleerde huizen
- Hoge kale huur, lage vaste lasten in goed geïsoleerde huizen.

Stap 4: Wanneer in de tijd

Op lange termijn willen we motivatie en inzicht in het goed isoleren van huizen door verhuurders.

Stap 5: Wat zijn de kosten en wat de opbrengsten?

- Op korte termijn zijn de kosten voor de verhuurders om te isoleren, die ze op lange termijn terug kunnen verdienen.
- Het levert ons verduurzaamde huizen en hoger wooncomfort op, zonder extra kosten voor de huurders.

4. Advies met impact

Het beraad heeft met elkaar gesproken over de ambitie om adviezen te maken met impact. Bij de start van de derde bijeenkomst is dat vastgelegd. Ook als handvat bij het delibereren en opstellen van de adviezen. Bij de presentatie is toegelicht wat de kaders waren die het beraad heeft gehanteerd bij het opstellen van de adviezen:

Onze adviezen hebben impact, want het geheel:

- Bevat haalbare en ambitieuze onderdelen;
- Voegt toe en/ of geeft accent en richting aan het huidige beleid van de gemeente.

Elk individueel advies draagt bij aan de doelstelling, is goed onderbouwd, eenduidig, rechtvaardig en solidair, en bevat een meetbaar doel.

5. Samenstelling, loting, profiel deelnemers

Het burgerberaad is samengesteld uit een willekeurige, representatieve groep Leidenaren. De groep is door loting samengesteld.

- Aan een willekeurige steekproef van zesduizend inwoners van zestien jaar en ouder uit de Basis Registratie Personen van de gemeente is een brief gestuurd met de uitnodiging om zich aan te melden.
- Via diverse openbare kanalen zijn Leidenaren opgeroepen om zich aan te melden.
- Via een doelgroepenbenadering van mensen die voor de gemeente moeilijk bereikbaar zijn, zijn ondernemers, jongeren en mensen met een niet-westerse achtergrond uitgenodigd om deel te nemen.

Voor geïnteresseerde inwoners en raadsleden organiseerde de gemeente op 19 april een themabijeenkomst over het burgerberaad. Hierin werd een toelichting gegeven op het instrument burgerberaad, de vraagstelling aan het burgerberaad, wat wordt er verwacht van deelnemers, de loting en wat gebeurt er met de opbrengsten van het burgerberaad.

Bij aanmelding is mensen gevraagd naar de volgende achtergrondkenmerken:

- Geslacht
- Leeftijd
- Opleidingsniveau
- Wijk
- Huur- of koophuis

Uit de mensen die zich in stap 1 hebben opgegeven zijn 165 mensen geloot die zoveel mogelijk een afspiegeling vormen van de Leidse bevolking. In onderstaande tabel is te zien hoe de samenstelling was van de groep die zich heeft aangemeld, die is ingeloot en daadwerkelijk heeft meegedaan.

	% in bevolking	% in definitieve deelnemers (103)	% ingeloot in burgerberaad (165)
Geslacht			
<i>(Bron: BRP, 1-1-2023)</i>			
Man	48%	42%	47%
Vrouw	52%	56%	51%
Anders	0%	2%	2%

Leeftijd			
<i>(Bron: BRP, 1-1-2023)</i>			
16 t/m 26 jaar	25%	22%	29%
27 t/m 39 jaar	23%	17%	16%
40 t/m 59 jaar	27%	29%	25%
60+ jaar	25%	32%	29%

Wijk			
<i>(Bron: BRP, 1-1-2023)</i>			
Binnenstad-Zuid	7%	6%	7%
Binnenstad-Noord	13%	8%	10%
Stationsdistrict	2%	1%	1%
Leiden-Noord	12%	17%	16%
Roodenburgerdistrict	18%	20%	16%
Bos- en Gasthuisdistrict	16%	13%	15%
Morsdistrict	9%	12%	12%
Boerhaavedistrict	5%	6%	4%
Merenwijk	10%	8%	8%
Stevenshof	8%	11%	11%

	% in bevolking	% in definitieve deelnemers (103)	% ingeloot in burgerberaad (165)
--	-----------------------	--	---

Opleiding			
<i>(Bron: CBS, 2021)</i>			
Geen, lbo, vmbo, mavo	19%	15%	16%
Havo, vwo, mbo	33%	32%	35%
Hbo, wo	48%	53%	49%

Woning			
<i>(Bron: CBS, 2022)</i>			
Koopwoning	42%	50%	44%
Corporatiewoning	32%	28%	33%
Overige huurwoning	26%	22%	23%

Er zijn 165 deelnemers ingeloot voor het burgerberaad. Deelnemers die zijn ingeloot, hebben van de gemeente een mail ontvangen met een bevestigingslink. Eind augustus is een reminder uitgestuurd. Na deze reminder zijn de mensen van wie we geen reactie hebben ontvangen nog een keer gemaïld en de groep van wie we op dat moment nog geen reactie hadden, is gebeld. Met als resultaat 148 definitieve aanmeldingen voor de eerste dag. Uiteindelijk hebben aan de eerste dag 109 deelnemers meegedaan. Op de laatste dag waren er 103 deelnemers aanwezig. In het evaluatie-onderzoek van de Haagse Hogeschool wordt aandacht besteed aan waarom mensen gestopt zijn met deelname aan het beraad. Op basis van de contacten met deelnemers weten we dat dat om uiteenlopende redenen is. Sommige mensen konden vanwege hun gezondheid niet langer deelnemen, soms stonden andere verplichtingen deelname in de weg, anderen kwamen erachter dat deze manier van participeren niet echt iets voor hen was en een enkeling kon zich niet vinden in het proces. Op de reden waarom mensen na inloting hun deelname niet hebben bevestigd, hebben we weinig zicht en is het ook niet gelukt om mensen daarop te bevragen.

Om te zorgen dat het voor zoveel mogelijk mensen mogelijk is om deel te nemen aan het burgerberaad, kregen de deelnemers een vergoeding van 250 euro voor deelname. Dit konden zij ontvangen in de vorm van een geldbedrag, een bol.com-bon of een Leidse trakteeerkaart.

Daarnaast zijn drempels weggenomen door ondersteuning te bieden voor deelname in de vorm van fluistertolken, vervoer, oppas en door rekening te houden met dieetwensen van deelnemers.

6. Ondersteuning deelnemers

Communicatie deelnemers

Het contact met deelnemers verliep via de gemeente. Grotendeels per mail. Soms via de telefoon en er was een Teams-omgeving waarin mensen de belangrijkste documenten konden terugvinden.

Onderstaand een opsomming van de contacten met deelnemers. Het gaat hierbij om de contacten met de groep mensen die is ingeloot en daarna hun deelname ook hebben bevestigd:

- In de week voor het beraad ontvingen de deelnemers een mail met het programma voor de eerste dag en een startdocument met achtergrondinformatie over de energietransitie in de gemeente Leiden. Hier is ook een podcast van gemaakt.
 - <https://on-the-spot.nl/burgerberaadleiden-energietransitie/media/pages/swiper1/8629b84d14-1702290588/burgerberaad-startdocument.pdf>
 - <https://soundcloud.com/sleutelstad/podcast-burgerberaad-energietransitie>

- In de week na iedere bijeenkomst ontvingen deelnemers een verslag van de dag en de afspraken die zijn gemaakt, een uitwerking van al het werk dat in de groepen is verzet en een sfeerimpressie. De sfeerimpressie had de vorm van een online magazine. Dit online magazine werd ook na iedere bijeenkomst op de website van de gemeente Leiden geplaatst zodat de andere geïnteresseerden het beraad ook konden volgen.
 - <https://on-the-spot.nl/burgerberaadleiden-energietransitie/>
- In de week voor iedere bijeenkomst ontvingen de deelnemers het programma voor de eerstkomende bijeenkomst met, wanneer relevant, ook de documenten die nodig waren voor de volgende bijeenkomst.

Procesbegeleiding

De gemeente Leiden heeft Jan Jacob van Dijk, Bart Krol en Jonneke Stans (EMMA) gevraagd om de deelnemers te ondersteunen in het proces van het burgerberaad en de organisatie van de bijeenkomsten op zich te nemen. Daarbij hebben zij ook de plenaire delen van de bijeenkomsten begeleid, na iedere bijeenkomst het inhoudelijke verslag gemaakt en de inhoudelijke resultaten van een bijeenkomst uitgewerkt.

Bij de start van het beraad is de werkwijze van het beraad, de wijze van ondersteuning en de grove agenda voor de vijf bijeenkomsten besproken met de deelnemers. Zij hebben vervolgens ingestemd met deze manier van werken.

Gespreksbegeleiding

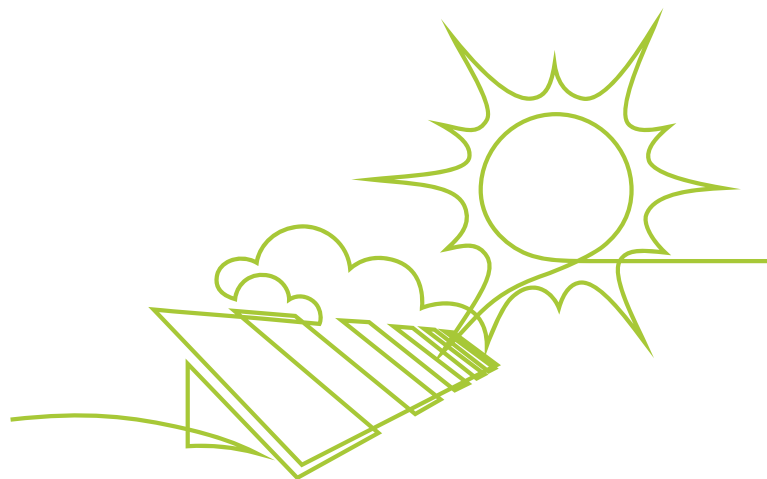
Op de dagen van het burgerberaad hebben de deelnemers veel in kleinere groepen gewerkt. De gesprekken in deze groepen werden ondersteund door vrijwilligers van Leidse Gesprekken. Leidse Gesprekken is een platform van, voor en door Leidenaren die zich inzetten om op een onafhankelijke manier de inwoners van Leiden te betrekken bij besluiten van de gemeente. Vanuit hun jarenlange ervaring waren zij een logische partner om mee samen te werken tijdens het eerste burgerberaad van de gemeente Leiden. Per keer waren er zo'n twintig gespreksbegeleiders van Leidse Gesprekken aanwezig om het werken in de groepen te ondersteunen. De rol van de gespreksbegeleiders was:

- Zorgen voor een warm welkom voor de deelnemers
- Waar nodig uitleg geven over de dialoog en de gespreksregels
- De tijd bewaken en zorgen dat iedereen aan het woord komt
- Het gesprek ondersteunen door waar nodig informatieve vragen te stellen en deelnemers te stimuleren om zo concreet mogelijk te worden
- Zorgen dat iedereen aan het woord komt
- Zorgen dat iedereen zich gezien en gehoord voelt in een groep
- Zorgen dat de belangrijkste uitkomsten worden vastgelegd
- Het gesprek beëindigen als het tijd is

7. Opbouw en inhoud bijeenkomsten

In Leiden is op 16 september 2023 het burgerberaad over de energietransitie gestart. In vijf bijeenkomsten werkte het beraad toe naar adviezen over de energietransitie in Leiden. In onderstaand schema op hoofdlijnen het ontwerp van het proces om tot die adviezen te komen. Vervolgens worden de programma's per dag verder beschreven.

Programma dag 1: Kennismaken

Doel van de dag is: kennismaken met elkaar, met het vraagstuk en met het instrument van een burgerberaad.

- 9.30u Ontvangst en deelnemersregistratie
- 10.00u Welkom en start van het programma
- 10.30u Quiz over Leiden en de energietransitie
- 11.00u Korte introductie wat een burgerberaad is, 'flow' in de vijf dagen, spelregels en afspraken over stemmen
- 11.40u Introductie van het vraagstuk
Wat is de vraag, wat is de achtergrond van deze vraag en waarom is deze vraag voor Leiden belangrijk. En welk mandaat krijgt het burgerberaad. Door de programmamanager Energietransitie van de gemeente Leiden.
- 12.15u Lunch

- 12.30u Verdere kennismaking met elkaar (deels tijdens de lunch)
In verschillende rondes zodat deelnemers al zoveel mogelijk mensen even hebben gezien en gesproken.
- 13.30u Mini-college / interview over de breedte van de vraag
Vraagstuk in historisch perspectief, de feiten en cijfers van vandaag, dilemma's en uitdagingen. Mart Lubben van Quintel heeft deze introductie verzorgd.
- 14.30u Voorbereiden kennisprogramma dag twee
De groepen gaan allemaal naar hun eigen ruimte/ plaats in de plenaire ruimte. Bespreken daar met elkaar wat belangrijk is om aandacht aan te besteden in het burgerberaad, welke dromen ze hebben voor de energietransitie in Leiden en kijken naar het kennisprogramma en welke aanvullingen ze daar nog op hebben.
- 15.45u Plenaire terugkoppeling aanvullingen kennisprogramma
- 16.00u Afsluiten programma

Programma dag 2: Informatie en inspiratie

Doel van de dag is kennis delen, ervoor zorgen dat alle deelnemers een vergelijkbaar basiskennisniveau hebben en dat je gebruik maakt van de grootte van de groep om over zoveel mogelijk onderwerpen kennis en inzicht te verzamelen. Hiervoor zijn in totaal zeventien kennissessies aangeboden tijdens deze tweede dag. Variërend van een toelichting op het deelauto-initiatief op de Kaasmarkt tot een energiegame om inzicht te krijgen hoe Leiden van het aardgas af kan tot een toelichting op de werking van de energiecentrale in Leiden

9.30u	Ontvangst en deelnemersregistratie
10.00u	Welkom en start programma
10.45u	Vertrek naar excursie 1/ kennissessie 1
Keuze uit zestien verschillende kennisprogramma's van drie excursies en/of kennissessies. Deels in de stad en deels in het stadhuis. De deelnemers kozen aan het begin van de dag de route van hun keuze.
11.00u/ 11.15u	Start excursies/ kennissessies ronde 1
Bij iedere excursie/ kennissessie wordt een 'flipover' gevuld met inzichten, idealen en dilemma's die de deelnemers hebben opgedaan.
12.00u	Vertrek bij excursies/ kennissessies ronde 1 en lunchbreak onderweg met picknicktas
12.15u/12.30u	Start excursies ronde 2
13.15u	Vertrek bij excursies ronde 2
13.45u	Start excursies ronde 3
14.45u	Vertrek bij excursies ronde 3
Terug naar het stadhuis.
15.00u	Flipovers op thema met alle inzichten, ideeën en dilemma's.
Deelnemers maken ronde langs deze opbrengsten en geven alvast stickers voor wat aanspreekt, ook nog lege vellen/ plaknotities om aan te vullen met eigen kennis en inzichten. Deze eerste ideeën zijn de basis voor bijeenkomst 3.
16.00u	Afsluiting van de dag

Aanbod van excursies en kennissessies

Energiebronnen

1. *Duurzame energiebronnen*

Jina Bhagwandas - Vattenfall

Uitleg van de mogelijkheden voor duurzame energiebronnen die in Leiden gebruikt kunnen worden voor warmte.

2. *Zon op grote daken*

Blïde Duk - Zon Op Leiden

Uitleg van de potentie en organisatie van Zonnepanelen op grotere daken (bij bedrijven, VVE's en scholen).

Vervoer

3. *Duurzame deelauto's (op biogas)*

Helga van Manen - Sleutelstad

Hoe kan ons vervoer in de toekomst eruit zien? En welke rol spelen deelauto's erin? Wat leren de eerste ervaringen?

Feiten en cijfers

4. *Feiten en cijfers over de Energietransitie*

Hanny Zalme en Ellen Dijkstra - Gemeente Leiden

Verduurzaming is een complex thema. Twee medewerkers van de gemeente Leiden maken u wegwijs in de feiten en cijfers van de energietransitie in Leiden

Energiegebruik (en –besparing)

5. *Woningcorporaties en duurzaamheid*

Ons Doel

Een rondleiding door Ons Doel door een van de huizen in de Sumatrahof. Ons Doel laat zien hoe zij hun huurwoningen verduurzamen en welke installaties in de woningen staan.

6. *Woningcorporaties en warmtenetten*

Esther Koelemeij - De Sleutels

Uitleg over hoe en wanneer huurwoningen worden aangesloten op een warmtenet. En waarom meedoen aantrekkelijk is voor huurders?

7. Huurders en de energietransitie

Bastiaan van Perlo - Woonbond

Hoe kunnen huurders hun woning verduurzamen? Wat kan je? Waar heb je recht op? En wat mag hierin je verwachten van je verhuurder?

8. Dakbedekking die isoleert én verkoelt

Ben Schippers - TechnoLab Leiden

Uitleg van nieuwe dakbedekking die isoleert, hittestress tegengaat en zo wooncomfort bevordert.

Financiering

9. Aandacht voor een sociale energietransitie

Leids Steunloket migranten

Hoe kan je de energietransitie zo vormgeven dat klimaatdoelen en het tegengaan van energiearmoede hand in hand gaan?

10. Hypotheken en verduurzaming

Triodos

Welke mogelijkheden zijn er om verduurzaming van je huis te financieren via een hypotheek?

Informatie en communicatie

11. Meertalige informatie over de energietransitie

Leidssteunloket migranten

Uitleg over het belang van anderstalige kennis en informatie over de versnelling van de energietransitie voor migranten die geen Nederlands spreken.

12. De rol van energiecoöperaties in de energietransitie

Tjitske Veldkamp- Energiek Leiden

Uitleg over de rol en het belang van energiecoöperaties. Wat kunnen georganiseerde bewoners doen? En welke rol hebben deze organisaties in de energietransitie.

Infrastructuur

13. Werking Warmte Overdracht Station

Jacco van der Velden - Vattenfall

Een rondleiding in een Warmte Overdracht Station. Hier wordt uitleg gegeven over de techniek achter stadswarmte en hoe de warmte wordt verdeeld over de stad.

14. Opslag van duurzame energie in batterijen

Jasper Schilling - CE Delft

Welke rol kunnen grote batterijen spelen in de energietransitie? Wanneer is het zinvol om energie op te slaan in een batterij en wanneer eigenlijk niet?

15. Speel het gas weg

Machiel Bakx - Energiespellen

In een spel vorm onderzoek je op welke manier Leiden in 2050 van het gas af kan zijn.

16. Steunpilaar Leidse energievoorziening

Andre van der Niet - Uniper

Hoe speelt Uniper een belangrijke rol in de energievoorziening van de gemeente? Wat zijn hun innovatieve manieren om schone energie op te wekken (warmte en elektriciteit)?

17. - Verduurzaming in de Vogelwijk - Marcel Terlouw

Boerhaavedistrict Leiden - GaGoed

Een rondleiding in de wijk onder leiding van de Wijkambassadeur Energietransitie.

Hier hebben bewoners zelf een actieve rol gespeeld in de verduurzaming van hun huis. Hoe deden zij dat?

Programma dag 3: Delibereren

Het doel van de derde dag is in gesprek met elkaar over idealen en het analyseren van de vraagstukken die betrekking hebben op de vraag die aan het beraad is gesteld.

9.30u Ontvangst en deelnemersregistratie

10.00u Welkom en start programma

10.15u In gesprek over een advies met impact

Op dag 1 en 2 is in verschillende samenstellingen de wens uitgesproken om een advies met impact te maken. Wat dat is en wanneer het beraad vindt dat een advies impact heeft, is nog niet verder uitgewerkt. In het eerste deel van deze zaterdag voeren we daar met deelnemers het gesprek over.

10.45u Toelichting werkwijze dag 3

De leden van het beraad gaan aan de slag in kleine groepen om een analyse te maken van de thema's die voortkomen uit de opbrengsten van dag 1 en 2, ook is er een groep 'overig' voor wie het onderwerp van keuze nog niet ertussen ziet staan.

De thema's op basis van de uitkomsten van dag 1 en 2 zijn:

1. Waarden van de energietransitie
2. Wat doet de gemeente/ wat verwacht je van de gemeente?
3. CO₂ neutraal
 - a. Gedrag
 - b. Samen aan de slag
 - c. Financiering
 - d. Opwek
 - e. Warmte
 - f. Energie-infrastructuur
 - g. Besparen
 - h. Huurders en kopers
 - i. Opslag
4. Groen
5. Mobiliteit
6. Samen
7. Innovatie
8. Circulair
9. Overig

11.00u Aan de slag in kleine groepen I
De groepjes bespreken het thema dat zij hebben gekozen, aan de hand van de volgende punten:

- Wat het probleem is/ de uitdaging is
- Wat ze zouden willen bereiken
- Waarom
- Voor wie is dit een probleem/uitdaging?
- Wat er nodig is
- Wat staat er nu in de weg waarom het niet lukt
- En voor wanneer in de tijd zou dit moeten plaats vinden

Deze analyse leidt tot een vraag die begint met: 'hoe kunnen we ...?' Waarbij je de problemen en obstakels die je constateert omdraait in een vraag. Deze vraag en de analyse zijn de basis voor de adviezen waar in bijeenkomst 4 en 5 aan wordt gewerkt.

Ter ondersteuning van het gesprek waren er creatieve werkvormen beschikbaar voor deelnemers die daar gebruik van wilden maken.

12.30u Lunch

13.00u Aan de slag in kleine groepen II
De groepen gaan verder met waar ze voor de lunch zijn gebleven.
We werken 'open space' als iemand liever ergens anders mee verder gaat, dan is daar gelegenheid voor.

Parallel 1: vanuit de gemeente waren er ambtenaren beschikbaar om vragen aan te stellen of een analyse te toetsen.

Parallel 2: 4/5 mensen uit het beraad gaan bij alle groepjes kijken naar wat er nu ligt en zoeken naar waar inzichten misschien verschillen, zij verzamelen deze inzichten en maken er samen met de dagvoorzitters stellingen van voor het plenaire gesprek aan het einde van de dag.

14.30u Pauze

14.45u Langs de lijn/ Lagerhuis
Plenair gesprek aan de hand van 4 -6 stellingen waarbij we mensen actief vragen een kant te kiezen, zodat we ook fysiek zien waar voorkeuren van het beraad liggen.

16.00u Afsluiting dag

Voor ieder vraagstuk was een 'analyse-schema' beschikbaar voor de groepen om de opbrengsten per deelonderwerp op vast te leggen.

Idealen

Wat is het probleem/ de uitdaging?	Voor wie is dit een probleem/ uitdaging? En waarom?	Wat zou je willen bereiken?	Wat is er nodig?
Wat staat er nu in de weg?	Wanneer in de tijd?	Hoe kunnen we ...?	Andere inzichten

Programma dag 4: Werken aan adviezen, oordeelsvorming

Het doel van deze 4^e dag is het maken van adviezen en een eerste peilende stemming om te zien hoe de adviezen gewaardeerd worden door het hele beraad. De dag is plenair gestart, daarna hebben deelnemers gewerkt aan onderwerpen naar keuze. In de middag is plenair peilend gestemd over de concept-adviezen en zijn argumenten gedeeld waarom mensen hebben gestemd wat ze hebben gestemd.

9.30u Ontvangst en deelnemersregistratie

10.00u Welkom en start van het programma

10.10u Vaststellen advies met impact

Op dag 3 heeft het beraad een gesprek gevoerd over wat een advies met impact is. Daar is onderstaande omschrijving uitgekomen. Op dag 4 heeft het beraad dit vastgesteld.

Advies met impact

Wanneer heeft het burgerberaad impact?

1. Het geheel van de adviezen moet een voldoende mix bevatten van haalbaar en ambitieus

2. Het geheel aan adviezen moet iets toevoegen aan wat nu al wordt gedaan

Elk individueel advies moet aan het volgende voldoen:

1. Het advies moet bijdragen aan de doelstelling
 2. Elk advies moet goed onderbouwd zijn
 3. Elk advies moet eenduidig en niet voor meerderlei uitleg vatbaar zijn
 4. Elk advies moet een meetbaar doel bevatten
 5. Elk advies moet duidelijk maken wat (financieel) nodig is om het advies te realiseren
 6. Elk advies moet aandacht besteden aan rechtvaardig en solidariteit
- De rol van het burgerberaad moet een permanent karakter krijgen om te zorgen voor de monitoring en follow-up.

10.40u Toelichting op werkwijze dag 4

De leden van het beraad gaan vandaag aan de slag in kleine groepen om adviezen te maken. De gesprekken op dag 1, 2 en 3 zijn hiervoor de basis. Alle aantekeningen zijn gebundeld op onderwerp.

Alle deelnemers gaan aan de slag met een thema naar keuze.

De thema's zijn:

1. Waarden van de energietransitie
2. Wat doet de gemeente/ wat verwacht je van de gemeente?
3. CO₂ neutraal
 - 3.1. Gedrag
 - 3.2. Financiering
 - 3.3. Opwek
 - 3.4. Warmte
 - 3.5. Energie-infrastructuur
 - 3.6. Besparen
 - 3.7. Huurders en kopers
 - 3.8. Opslag
4. Groen
5. Mobiliteit
6. Samen
7. Innovatie
8. Circulair

10.45u Aan de slag in kleine groepen

De deelnemers gaan in kleine groepen aan de slag. Er is een sjabloon dat de basis is voor de concept-adviezen.

Parallel 1: vanuit de gemeente zijn er ambtenaren beschikbaar om vragen aan te stellen of een analyse te toetsen.

Parallel 2: Mart Lubben is aanwezig, zodat groepjes de impact van hun advies kunnen checken

Parallel 3: 4 verkenners vanuit het beraad die alle groepjes langs gaan en 'makelen' tussen groepjes die met hetzelfde bezig zijn of op hetzelfde onderwerp uiteenlopende adviezen aan het maken zijn.

Parallel 4: 2 checkers die bij adviezen die in concept af zijn, meelesen of het te begrijpen is als je niet in de discussie zat en of alle punten die horen bij een advies met impact voldoende beschreven zijn.

In de kleine groepen:

- Kijk je of je met het onderwerp in zijn geheel aan de slag kan of dat er subonderwerpen zijn waar mensen mee verder willen, groepjes niet te klein en niet te groot
- Voor de adviezen is gebruik gemaakt van een sjabloon.

- De groep bespreekt:
 - Wat het probleem is/ de uitdaging is
 - Wat ze zouden willen bereiken
 - Waarom
 - Hoe ze dat willen bereiken?
 - Wanneer in de tijd?
 - Wat de kosten/ opbrengsten zijn?
- Als een advies klaar is, dan langs de checkers en naar de 'typekamer'.

12.00u Lunch

13.30u Inleveren laatste adviezen

13.45u Peilend stemmen
Peilend stemmen per advies en delen inzichten.

16.00u Afsluiting van de dag

De groepen hebben gewerkt met onderstaand sjabloon.

Sjabloon voor opstellen adviezen

Titel:
Onderwerp en richting/doel van het advies

Stap 1: aanleiding/probleem in kaart brengen
Wat zien we? Wat is het probleem?

Stap 2: doelen/ambities opstellen
Wat willen we? En waarom vinden we dat belangrijk?

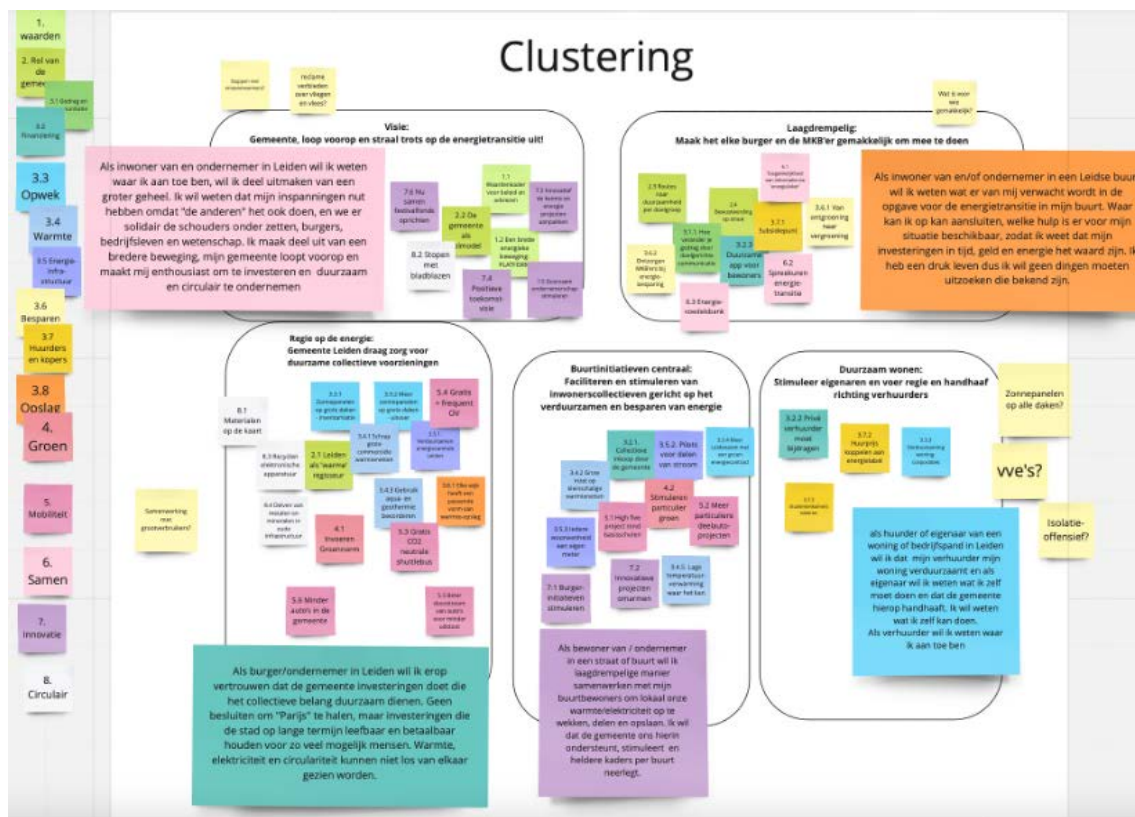
Stap 3: oplossingen aanbieden voor het probleem
Hoe willen we op korte termijn berekenen? (zo concreet mogelijk) en hoe draagt dat bij aan een rechtvaardige en solidaire energietransitie?

Stap 4: wanneer in de tijd
Wat willen we op korte termijn bereiken? En wat op lange termijn?

Stap 5: wat zijn de kosten en wat de opbrengst?
Hoeveel geld gaat dit kosten? Voor wie? Wat levert het op?

Ingelaste bijeenkomst 6 december

Na de vierde bijeenkomst heeft een aantal leden van het burgerberaad het voorstel gedaan om met elkaar de uitkomsten tot dan toe onder de loep te nemen en te kijken hoe deze geclusterd zouden kunnen worden. Dit omdat bij een aantal deelnemers het gevoel bestond dat de adviezen met elkaar een groter verhaal vertelden, dan wat tot dan toe zichtbaar was. Op woensdagavond 6 december zijn zeven leden van het beraad bij elkaar gekomen, samen met de procesbegeleiders. In deze sessie zijn de adviezen in vijf clusters gegroepeerd. Deze clustering vormde de basis voor het eindadvies. Tijdens de vijfde bijeenkomst is dit als startpunt genomen. De groep die op woensdag 6 december bij elkaar is gekomen heeft inhoudelijk en tekstueel niets veranderd aan de concept-adviezen.

Programma dag 5 Adviezen afronden en overhandigen

Doel van de dag is het afronden van de adviezen, stemmen en het eindresultaat daarna overhandigen aan de wethouder en de plaatsvervangend voorzitter van de gemeenteraad van Leiden.

9.30u Ontvangst en deelnemersregistratie

10.00u Welkom en start van het programma

10.10u Peilend stemmen over een aantal adviezen
Op dag 4 heeft het beraad gewerkt aan een aantal concept-adviezen. Aan het einde van de 4e dag miste er een aantal adviezen in het document met de uitwerkingen. We starten deze ochtend met het peilend stemmen over deze adviezen met de stemkaarten.

10.40u Toelichting op werkwijze dag 5
De leden van het beraad vandaag aan de slag in vijf clusters om de adviezen af te maken. Een aantal leden van het beraad is woensdagavond 6 december bij elkaar geweest. Zij hebben gekeken hoe de adviezen geclusterd kunnen worden en wat er nodig is om een en ander af te maken.

De deelnemers kiezen het thema van hun keuze om deze laatste dag mee aan de slag te gaan.

Er is 2,5 – 3 uur om de adviezen af te maken.

De clusters zijn:

1. Visie: Gemeente loop voorop en straal uit dat je trots bent op de energietransitie.
2. Laagdrempelig: Maak het elke burger en Mkb'er gemakkelijk om mee te doen.
3. Regie op energie: Gemeente Leiden draag zorg voor duurzame collectieve voorzieningen
4. Buurtinitiatieven centraal: Faciliteren en stimuleren van inwonerscollectieven gericht op het verduurzamen en besparen van energie
5. Duurzaam wonen: Stimuleer eigenaren én voer regie en handhaaf richting verhuurders

11.00u Aan de slag in kleine groepen
Ieder cluster gaat naar een ruimte.

- Introductie door deelnemer 6 december en uitzoomen met de groep: waar gaat het cluster over, welke adviezen zijn de basis, kan er verder geclusterd worden? Welke drie – vijf onderwerpen zijn de kern. In dit eerste halfuur wordt de basis gelegd voor de eindadviezen.
- De groep splitst zich op in kleinere groepen en gaat aan de slag om het eindadvies te maken. In tweetallen- drietallen werk je aan 1 advies op basis van de adviezen die er liggen. De bundel met gemaakte adviezen kan je daarvoor gebruiken.
- Na een uur komt de groep bij elkaar en bespreekt wat er ligt, scherp met elkaar aan waar nodig. Iedere groep heeft een eigen typist. Deze zet de adviezen in het centrale einddocument.

13.30u Alle adviezen moeten in het einddocument staan.

We gebruiken het format dat we ook tijdens dag 4 hebben gebruikt voor het hele advies.

Parallel 1: Er is een aantal mensen uit het beraad dat werkt aan de presentatie later in de middag aan wethouder, raad en pers.

Parallel 2: De mensen van het overleg van 6 december zoeken elkaar na dat eerste halfuur op om te kijken waar alle clusters aan gaan werken en tussen welke kleine groepjes wellicht nog overleg nodig is. Zij houden het overzicht over het geheel.

12.00u Lunch

13.30u Inleveren laatste adviezen
De adviezen zijn klaar en zijn gereed om de stemming voor te bereiden.

13.30u Pauze

13.45u Stemmen
Stemming via Menti

15.45u Adviezen zijn klaar, korte pauze en laatste voorbereiding eindpresentatie

16.00u Eerste overhandiging adviezen

17.00u Feestelijke afsluiting

Colofon

Het burgerberaad Leiden over het versnellen van de energietransitie in Leiden, in opdracht van de gemeente Leiden is uitgevoerd door:

- Gemeente Leiden
- Leidse Gesprekken

- Bart Krol
- Jan Jacob van Dijk
- Jonneke Stans (EMMA)

Samenstelling en eindredactie
EMMA

Vormgeving
Gemeente Leiden

Fotografie
Magazine-on-the-Spot

Datum
februari 2024